

УДК 821.111+821.161.2].091

О. М. Литвинюк

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

МИТРОПОЛІТ ІЛАРІОН ТА «ПАТРІАРХ» В. ГОЛДІНГ У СВОЇХ РЕЛІГІЙНО-ФІЛОСОФСЬКИХ ПОГЛЯДАХ

Діалог культур спричинив явище мультикультуралізму. Аналіз своєрідності функціонування євангельського матеріалу у творчому доробку І. Огієнка та В Голдінга показує, що рецепція національними культурами здійснюється із урахуванням домінантних аспектів світового літературного процесу. Визначальними моментами переосмислення біблійних персонажів стала принципова драматизація формально однозначних структур, активна психологізація загальновідомих схем. У процесі літературної еволюції легендарно-міфологічний традиційний матеріал проявляє себе як традиція та активно запозичує продуктивні елементи нової реальності з її складною системою узгоджень та протиріч.

Ключові слова: аксіологічний, онтологічний, авторська інтерпретація, компаративний, традиційний матеріал.

Засікання міфами та легендами сприяло появі оригінальної літературознавчої методології як в Україні так і за кордоном. Критичні праці літературознавців демонструють відхід від узагальнюючих масштабних студій і натомість утвірджують конкретику індивідуального підходу. Перші спроби міфокритики були знайти міфологічний підтекст твору і основна мета пошуків передбачала пошук класичного міфологічного сюжету, що, можливо, покладений в основу твору. Зрештою міфокритики прийшли до дослідження індивідуальної манери міфотворення кожного письменника окремо у контексті літературної епохи. Автор художнього твору перетворився з напівпостерігачем-напівінтерпретатора міфів у оригінальну творчу особистість з індивідуалізованим світобаченням, спроможну творити власну міфологію.

Такі тенденції літературознавчої науки та розвиток порівняльного літературознавства створили перспективу відкриття нових аспектів творчості всесвітньо-відомих авторів, їх міфологічне прочитання. Літературна спадщина митців слугує багатим ілюстративним матеріалом для виявлення, дослідження та узагальнення особливостей функціонування традиційного сюжетно-образного матеріалу та відображення суттєвих тенденцій світового літературного процесу. Зазначене вище твердження уможливлює розглядати в одній площині письменників, які б, здавалося, не мають ніякого відношення один до одного у літературознавчому аспекті. Ми входимо за рамки конкретної національної літератури та операємо поняттям єдиний літературний простір. Тому метою цього дослідження є спроба співстави-

ти релігійно-філософські погляди І. Огієнка та В. Голдінга, виявiti загальнолюдські характеристики та окреслити особливi нацiональнi риси, якi проявляються.

Процеси та явища, якi вiдбуваються у суспiльствi ХХ-ХХІ ст., знаходять вiдображення у сучасному лiтературному контекстi. Для цього перiоду характеристiн iнтенсивнi пошуки нової духовностi, яка не знищує i не вiдкидає культурних традицiй, а видiляє у них загальнозначиме, необхiдне для сучасного соцiуму. Загальновiдомi мiфи i легенди перестають сприйматися у їх перiснiй семантицi, вони зазнають процесу прямого чи опосередкованого осучаснення, тобто вiдбувається аксiологiчна та онтологiчна трансформацiя традицiйного матерiалу. Слiд на-голосити, що у ХХ ст. лiтературнi варiанти традицiйних структур концентрують увагу переважно на фiлософсько-естетичних та морально-психологiчних проблемах, не залишаючи поза увагою соцiально-историчний i полiтичний фактори.

В. Голдiнг активно звертається у своїй творчостi до християнської симвoлiки, iнтерпретує бiблiйнi мотиви розплати, спокути, духовного паломництва, переймає поетику архайчних алeгоричних повiстей (проповiдi, моралiте, бачення), хоча його не можна цiлком ототожнити з традицiйним ортодоксальним християнином. Християнська символiка не набуває у його романах автентичного значення, а постає як частина бiльш широкої культурної традицiї, яка пепрелiтається з античним мiфом, з фiлософською думкою минулого i теперiшнього, з багатьма лiтературними алюзiями та ремiнiсценцiями (з творiв Есхiла, Еврiпiда, Данте, Мiльтона, Беньяна, Шекспiра, Достоевського). Дiалог куль-тур розкриває просторово-часовi рамки створеного письменником свiту, надає його романам всеохоплюючого унiверсалного звучання [4, с.457].

Так, розглядаючи втiлення мiфологеми раю (у повiстi «Клонкклонк»), Голдiнг навертается до бiблiйної версiї (зло чи грiх спричиняють втрату раю), не оминувши язичницького елементу, де центральним моментом була гармонiя людини i природи. Для Голдiнга незаймана природа iмплiкує мiфологему раю-Едему.

Фiксованої межi мiж буттям i небуттям людини немає, смерть через стaрiсть чи хворобу осмислюють як природне явище, як елемент-виток у спiралi свiтового природного руху. Смерть не є абсолютною запереченнiam життя, за перiснiм вiруванням смерть – це необхiдний елемент життя, певний момент переходу зерна – у колосся, дiвчини – у жiнку, немовляти – у дорослого. Переход iз старостi у дитинство для письменника асоцiюється з раem, образ новонародженої дитини – це iдеал чистоти й невинностi. Отже мiфологема цiklичностi буття iмплiкується через подвiйнi символи: мiфологiчнi та бiблiйнi.

I. Огiєнко у книзi «Дохристиянськi вiрування украiнського народу» писав, що явище синкретизму, а вiн називав його «двоєвiр'я» – поєднання дохристиянської вiри з християнською, збереженi й до тепер. Щоб зрозумiти культуру народу потрiбно вивчати народну вiру, а в основi цiєї народної вiри певною мiрою лежить вiра дохристиянська (язичницька) [1, с.6].

Голдiнг, звертаючись до явища примiтивiзму, яке зародилося у естетицi нiмецького романтизму по вiдношенню до середньовiчного мистецтва, удається до романтичного аналогу «дитини природи» для створення образу примiтивної людини: «Спадкоємцi», «Клонкклонк». Формально спрощуючи художню мову, насправдi автор намагається ускладнити твiр, який будуть сприймати читачi як складний, езотеричний, повний глибокого змiсту витвiр мистецтва. Тут симплiфiкацiя передбачає якнайдалiше повернення назад (бiологiчно, психологiчно, та естетично) для бiльш простого представлення речей та явищ. I тодi за принципом «усе складне, на-справd, – просте», їх сприйматимуть бiльш цiкавими, важливiшими та цiннiшими.

Оскiльки на природу переносилися властивостi людини, то усi явища та стiхii (Сонце, лiс, рiчка,), були сильнiшими за людину й незbagненнimi для неї, через

що наділялися надприродними й надлюдськими ознаками. У царині матріархату найбільше божество – це сонце, жіночого роду Небесна Жінка. У первісній людській спільноті душа й дух ще були занурені в матеріально-тілесну субстанцію й водночас прагнули звільнитися від впливу природних сил. І. Огієнко каже також, що у дохристиянських віруваннях три елементи складали її основу: «оживлення, одухотворення, очоловічення» усього, що оточувало людину [1, с.14].

(Між)релігійна комунікація забезпечує органічну єдність двох світів – язичницького та християнського. Проте істини двох вірувань одночасно не можуть визнаватися такими, якими вони фактично сприймалися за відповідної епохи. Тому треба мати на увазі дію моделі «істина-правда» – тобто такої моделі, складові якої схильні до переймання ознак суміжних систем філософсько-релігійних поглядів. Так прослідковуємо позахристиянські елементи: коляда – ритуальне дійство, культове поклоніння, писанка – яйце, що символізує життя) [6].

З. Тіменик вдало та лаконічно охарактеризував філософські погляди митрополита Іларіона: «Прагнення згармонізувати свідчення з різних галузей знань непроявно засвідчувало максимальні можливості темпоритміки філософії релігійних ідей, розмисли про які виражені переважно через супровідність, дотичність, сегментність, ситуативну доцільність. Виникла різнометрітмічність стає природним, закономірним явищем, хоча постійно вступає у суперечливий процес, з огляду на те, що філософсько-богословські контактні стани формують складні параметри вияву аналізованих ідей» [7].

Книга поетичних рядків Івана Огієнка під заголовком «Філософські містєрії», засвідчила про достойне відродження в сучасній українській літературі призабутої традиції, коріння якої сягає західних культур. Книга відкривається філософською поетичною трилогією «Житейське море», зміст якої складають містєрії «Народження людини. Добро і зло на світі», «До щастя», «Остання хвилина».

Маючи, на перший погляд, простий сюжет, зміст якого визначали, власне, назви поем, основне смислове навантаження тут несуть глибокі авторські роздуми про сенс людського буття, про призначення людини на землі, про вибір справжніх і фальшивих духовних та моральних цінностей, який завжди стоїть перед нами. Героями цих творів є Дух Добра і Дух Руїни, Душа, Здоров'я, Молодість, Мати, Надія, Праця, Дияволи, Смерть тощо, які входять у динамічний діалог зі звичайними людьми. Вкладаючи в їхні уста прості, доступні для розуміння кожного слова й поняття, автор мимоволі спонукає читача до зацікавленого духовного спілкування, яке не може залишитися в майбутньому невитребуваним [8]. Ось характерні витяги з містєри «Народження людини»:

Дух Добра:

Якби на добре стільки праці
Давали всі, як на лихе,
То світ не жив би в вічній мряці
І щастя не було б глухе...

Дух Зла:

В людині глибоко в натурі
Буяють плідна «грішні зерна»:
Зростають пристрасті з них бурі,
З них розцвіта велика скверна [2].

Людина народжується для добра, хоча мало не все своє свідоме життя має боротися зі злом. Але за все лихе, залишене нею на землі, вона обов'язково мусить розплачуватися. Такий лейтмотив цієї книги [8].

Збірка «Легенди світу» об'єднує країнці зразки як релігійних, так і світських легенд багатьох народів світу: староєврейських, індійських, єгипетських, арабських, грецьких. Слов'янські легенди займають окремий розділ. Загалом легенди є невеликі, по кілька строф. Поетичні твори мають оригінальну авторську інтерпретацію відомих сюжетів.

Світ, який вибудовує В. Голдінг у своїх романах, не має логічного пояснення. Це – боротьба та злиття у протилежній єдності реального і чудесного, матеріального і духовного, демонічного та божественного. Письменник зображує людину віч-на-віч з Богом, Смертю, Вічністю, акцентує позачасовий, неплинний характер реальних конфліктів та ситуацій, міфологізує час та історію [5, с.29].

Художня модель світу в повісті «Клонклонк» має яскраво виражені міфологічні ознаки, що проявляються у постійно повторюваних образах, символах та мотивах.

При інтерпретації стародавніх міфів у романах Голдінг звернув увагу на такі його аспекти: космогонічний, теогонічний, антропогонічний, психогонічний та мовно-символічний. Кожна людина насправді творить щоденно геройчні вчинки, оскільки їй потрібно підкорити природу поза собою і природу в собі (подолати афекти, як казав Спіноза, а отже, здобути свободу щоб мати можливість творити). З іншого боку, людина повинна оволодіти усіма надбаннями й досягненнями культури й цивілізації – буквально від перших самостійних кроків немовляти до комп'ютерно-інформаційних технологій та засобів зв'язку, в яких матеріалізовано й закодовано ці надбання. Виходячи з явища синкретизму, притаманного первісній міфології, автор відтворює художню модель реальності та намагається пояснити таку реальність. На стадії виходу первісних людських спільнот з лона природи складається уявлення про спорідненість людини і Космосу, в тому числі про діяльну участь людей у появі світу.

Творчий геній Голдінга не пропонує готових рішень, не дає остаточних відповідей на поставлені запитання. Мета письменника – змусити читача переглянути та проаналізувати звичні постулати та уставлени цінності, піддати сумніву віру у всесильність розуму та незворотність історичного прогресу. Автор активно реферує до традиційних структур для того, щоб акцентувати циклічність історії, віднайти універсалні відповіді на споконвічні запитання, зрозуміти та пояснити людську сутність, а саме її онтологічну схильність до руйнації.

Тому перспектива міжкультурної взаємодії, де англійська та українська література звертається до культурної традиції давніх народів, дає можливість переоцінити та переосмислити своє трагічне минуле, актуалізувати проблеми сучасності та поглибити її злагатити найкраї традиції як національної, так загальнолюдської духовності. Звернення національної літератури до давньоєгипетських, євангельських та деяких світових літературних традиційних структур обумовлене подібністю соціально-історичних, ідеологічних та морально-психологічних факторів, відбувається їх творче усвідомлене включення у сучасну світоглядну модель.

Список використаних джерел:

1. Іларіон митрополит. Дохристиянські вірування українського народу : іст.-реліг. моногр. / Іларіон митрополит. – К. : Обереги, 1992. – 424 с.
2. Іларіон митрополит. Легенда світу / Іларіон (митрополит). – Париж : Наша культура, 1946.
3. Народження людини : філософ. містерія / Іларіон (митрополит). – Вінніпег : Наша культура, 1948. – 122 с.
4. Нямцу А.Е. Миф. Легенда. Литература (теоретические аспекты функционирования) : монография / А.Е. Нямцу. – Черновцы : Рута, 2007. – 520 с.

5. Нямцу А.Е. Міфopoетика Вільяма Голдінга : монографія / А.С. Нямцу, О.М. Литвинюк. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. – 232 с.
6. Тіменік З. Ідеї філософії релігії у контексті української духовної культури: 30-ті роки XIX ст. – 80-ті роки XX ст. : монографія / З. Тіменік. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. – 312 с.
7. Режим доступу: <http://ohienko.kpnu.edu.ua/дослідження>
8. Режим доступу: <http://kyiv-pravosl.info/2012/06/06/mytropolyt-ilarion-ivan-ohienko-i-ukrajinske-vidrodzhennya/>

The dialogue between culture screated the phenomen on of multiculturalism. The analysis of functioning of biblical material in creative works by I. Ohienko and W. Golding shows that a reception made by national cultures comes through taking in to account of dominant aspects of world literary process. The influence of historical social and political factors on the literary interpretation of the 20th century has been comprehended. The general tendencies in the interpretation of widely known material in authors' works have been determined. It is proved that creative heritage of the authors shows different aspects informs and ways of interpretation. They show an in exhaustible capability of traditional material toga in the new ideas and meanings, irrespective of age of its origin.

Key words: axiological, ontological, author's interpretation, comparative, traditional material.

Отримано: 24.01.2017 р.